

UYGUR ŞAIRİ BOĞDA ABDULLAH VE BİR KISIM ŞİİRLERİ

YARD. DOÇ. DR. ALİMCAN İNAYET

Uygur şairi Boğda Abdullah Kasım 1941 yılında Çin'in Kansu eyaletine bağlı Lanzhou şehrinde bir tüccar ailesinde doğmuştur. Daha sonra ailesiyle birlikte Doğu Türkistan'a göç eden Boğda Abdullah 1960 yılına kadar Urumçi 2. İlkokulu ve Urumçi Tecrübe Ortaokulunda okumuştur. 1960 yılından 1965 yılına kadar Sincan (Doğu Türkistan) Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesinde okumuş olan Boğda Abdullah mezun olduktan sonra aynı fakültede asistanlık, yardımcı doçentlik ve doçentlik görevlerinde bulunarak profesörlüğe kadar yükselmiştir.

Küçük yaşlarından itibaren şiir yazmaya başlayan Boğda Abdullah'ın "Dehkan Kızlırı Hekkide Koşak" (Çiftçi Kız Hakkında Bir Şiir) adlı ilk şiiri Eylül 1954'te *Sincan (Doğu Türkistan) Gençleri* adlı dergide yayımlanmıştır. O günden bugüne kadar şairin 500'den fazla şiiri, 8 destanı yayımlanmış, yüze yakın şiiri de Çinceye tercüme edilmiştir. *Bahar Gunçılırı* (Bahar Goncaları), *Yelken Çüş Koridu Bir Cüp Anargül* (Bir Çift Nar Çiçeği'nin Rüyası) adlı şiir kitapları bulunan Boğda Abdullah'ın *Güldestihan* (Çiçek Demetleri) başlığını taşıyan destanıyla "Yürek Lirikisi" (Yürek Lirikası) ve "Yuruñkaştın Çıkkın Kız" adlı şiirleri Doğu Türkistan'da yapılan bir yarışmada birincilik ödülünü kazanmıştır. 1960'larda "Fudaoyan" (Ders Danışmanı), "Kiçik Minbiñ" (Küçük Milis), "Aynıñ Kiçik Mihmini" (Ayn Küçük Misafiri) adlı şiirleriyle tanınan şair 1970'lerde yazdığı "Derya ve Evlad Cılgıdın Çokkılarğa" (Dereden Tepelere), "Yürek Lirikisi, Eyip Etmeñlar" (Alay Etmeyiniz), "Tağlarını Kuçaklap" (Dağlara Sarılıp) adlı şiirleri ve *Güldestihan* adlı destanıyla okuyucularının beğenisini kazanmıştır. Şairin 1980'lerde yazdığı "Melike Amannısa" "Cungar Yultuzığa" (Cun-

gar Yıldızına), “Amıcan Amıcan” “Yaşığın Uzak” (Anneciğim, sen çok yaşa), “Tiyanşanğa” (Tanrıdağına) adlı kısa ve yeni tarzdaki şiirleri daha dikkat çekmiştir. Boğda Abdullah’ın şair olarak yetişmesinde Rus şairi Lermontov, Puşkin, Özbek şairi Hamit Alimcan, Kazak şairi Abay’ın önemli rolü olmuştur. Şair, şiir anlayışının nasıl geliştiğini kendi kalemiyle şöyle anlatmaktadır:

“13 yaşımnda şiir yazmaya ve yayınlamaya başladığıma göre benim şiir yaşam ancak 43’tür. Küçükken ninemin anlattığı masal, rivayet, şiir ve latifeleri merakla dinlerdim. Bu biraz kanla ilgili bir şey olsa gerek, sonunda şiir benim dostum, eşim her şeyim oldu. Ben şuna inanıyorum ki, bu Allah’ın bana bir lütfudur, Allah’ın benim kalekimden insanları, halkımın his ve duygularını dünyaya duyurması, ifade etmesi ve anlatmasıdır.

Ben ilkokul, orta ve yüksek okullarda okuduğum sıralarda, tüm zihnimi önce edebiyata verdim, özellikle şiir üzerinde çok çalıştım. Bu sadece çalışmaya değil, ilâhî ilhama da bağlı bir şey olsa gerektir.

Şiir alanında uzun bir mesafeyi geride bıraktım. İlk döneme öğrenme dönemi diyebilirim (1950-60’lı yıllar). Bu dönemde kendi hayatımla doğrudan ilişkili olan çocuk şiiriyle fantezi ve reel konuları işlemeye merak saldım. Çocuksu duygularla olayları şeklen taklit etme yoluyla daha çok gerçek şeyleri yazmakla uğraştım. İkinci dönem arayış ve yol bulma dönemidir (1975-1985’li yıllar). Bu dönemde şiirsel tefekkür, şiirsel manzara, şiirsel hikmeti takip ederek somuttan soyuta geçme, gerçek yaşamdaki karakterleri insan tasavvuru ve gayesindeki gerçek sanat eserine dönüştürme, şiirsel manzara, şiirsel karakter, şiirsel hikmeti birleştirme ve bu suretle şiirsel hakikati aydınlatma peşindeydim. Üçüncü dönem, gerçek şiire dönüş dönemidir (1985’ten sonra).

Bu dönemde halk lirik şiirleri ve divan şiirini tetkik etme ve bugünkü insanların hayata bakış tarzını, değer yargılarını ve estetik anlayışını öğrenme, gerçekçi ve romantik Uygur şiirinin asil an’anelerini maya yaparak Avrupa şiirinin

ifade yöntemlerine yaratıcı anlayışla yaklaşıp bu suretle Uygur şiirinin ifade yöntemlerini daha da geliştirme, ses, hece, vurgu, sözcük, cümle, ritm, durak ve kafiyeleri millî ritme göre düzenleyerek şiirlerin hem Uygur kokusu hem de evrensel insan kokusu verebilmesini sağlamak amacıyla demene yaptım. Bu sırada rivayet ve efsaneler aracılığıyla halkımızın dünyaya bakış tarzını, duygusunu ve dertlerini ifade etmeye, doğa ile insan, insan ile ruh ilişkisi gibi konularda şiir yazmaya başladım.

Gerek şair, gerekse bestekar, ressam ve heykeltıraş olsun, genellikle hayatın ısdıraplarını çekmiş kimselerdir. Onlar aynı zamanda kanaatkar değillerdir.

Ben doğayı seviyorum, her şeyi doğadan arıyorum. Bugün bizim şiir sahasında farklı şiir anlayışı vardır. Doğrusu halkımızın şiirden zevk alma seviyesi o kadar yüksek değil. Ben şöyle bakıyorum: Şiir tarih olarak kalabildiği zaman diğer milletler tarafından değerli bulunur, gerçek şair herhangi bir unvan talep etmez.

Ben dünya edebiyatındaki şairlerin eserlerini çok okudum. Şunu farkettim ki, bir şiirin gerçekten güzel olması, şairin halkı, insanı sevmesine, halkın, insanın haysiyetini, kültürünü dünyaya hangi yöntemlerle tanıttığına bağlıdır. O zaman o, milleti gerçek anlamda temsil eden şair olur. Eğer herhangi bir kimse o şairin ne demek istediğini anlayabiliyorsa, bu şaire verilen en iyi ödüldür. Şairin istediği de işte budur.

1 Eylül 1997”

Biz şâirin bir kısım şiirlerini Türkiye Türkçesine aktararak okuyuculara sunmaya çalıştık. Şiirlerin üslûp ve tadını verebilmek için bazı küçük değişiklikleri yaptık.

İli Deryasığa

*Karlıklardin kelgen ey derya,
Bağışlığum kélidu seni.
Erkiletküüm kélidi seni,
Sende haman köñlüüm yelkini.*

*Ene kırğak ! oğlum ikkimiz,
Teverük dep taşlar térimiz.
Séğinganda Ürümçimizde,
Göher kılip közge sürimiz.*

*Ene dostum ! tokaylar ara,
Başlap çıktı aldım da örkeş.
Üzüp kettim, oynidi yürek,
(Asta-asta çüşüp keldi keç).*

*Gah hökirigen, gahi gükirigen,
Sadalarıñ kaldı kulakta.
Mukam bolup tuyulidu u,
Añlap yatsam ölgimide ta!*

Molla Tohtı Yüzide...

*Altun tavaktek ay,
Örlimekte şerk tereptin.*

1

Sadiriñ öyliri nedidu?

İli Nehrine

*Karlık dağlardan gelen ey derya,
Sarılasım geliyor sana.
Öpücükler kondursam sana,
Gönlüm yüzer sende daima.*

*İşte kıyı ! Oğlum ikimiz,
Taş topladık kutsal diye.
Urumçı'de özlersek eğer,
Gözümüze sürteriz diye.*

*İşte dostum! Ormandan nehir,
Çıkıp uzandı önümüzde, baksam.
Sevincimden oynadı yürek...
Yavaş yavaş karardı akşam.*

*Gürül gürül akan suyun,
Sedaları kaldı kulakta.
Makam gibi gelir bana o,
Öldüğümde duysam mezarda.*

Molla Tohtı Tarafta

*Sanki altın tabak gibi ay,
Yükselmekte doğu taraftan.*

1

Nerede Sadır'ın evleri?

İçken sulırı kıaysıdu?

Mañğan yolliri şumıdu?

2

Tuyuldi yénimda turğandek,

Nepes alğandek,

Külgandek,

Malhiyini kırlap nañşa éytğandek.

3

Tal çiviñni at kılip,

Balilar çikişti aldimğa!

Alma Satkuçi Kızğa

*--- "4 kişilik guruh" kanlıq kamça
oynatқан yıllarda, Gulca şehride alma
sétip kıattıq azar yigen bir yétim kızni
esleymen.*

Siñlim - siñlim,

Esleymen seni,

Sen bilmeysen ve lekin meni,

Untalmaymen,

Untalmaymen hiç,

Şu kün ağziñdin,

Қан bulduqlığanni!

Alma sétış boldi "gunahiñ",

Örivetti sevetliriñni,

Hani içtiği sular?

O mu yürüdüğü yollar?

2

Hissettim onu yanımda sanki,

Nefes alıyor,

Gülüyor,

Şapkasını yan giyip söylüyor şarkı.

3

Söğüt dalını at yapıp,

Çocuklar çıktılar önüme!

Elma Satıcı Kıza

*"Dört kişilik çete" kanlı kamçı
çaldığı yıllarda, Kulca şehrinde elma
sattığından dolayı azarlanan sir kıızı yad
ediyorum.*

Ey kardeşim, kardeşim,

Anımsıyorum ben seni,

Ama bilmiyorsun, sen beni,

Unutamam,

Unutamam hiç.

O gün ağzından

Kan, fıskırdığını!

Elma satmak idi "günahın",

Devirdiler sepetlerini,

Dessivetti almiliriñni
Möldürlişe közliriñdin yaş,
Urđı, tepki sendek acizni,
On tötkimu tolmiğan kızni!
Men şehriñge,
“Musapir” idim,
Men yığlıdım,
İçimde ünsiz.
Er közidin yaş çıkmaz asan,
Kimge deymen?!
Kim tiñşaydu söz?!
Dertliriñge bolalmay hemdem,
Aşu kéçe buğulup çıktım,
Neççe-neççe tolğınıp çıktım!

Şairniñ Kebre Teşiğa

- Bir şairğa teziye,
Kebrige koyulğan şu belge taşını,
Ezimet tağlarniñ parçası dé.
Unda yok ne isim, ne yaşığan yaş,
Tektide yürekniñ parisi bilgin.

Bu vucud zeminge pütülgen mısra,
Unda bar hararet, nur zerricişi.
Zerridin zerriler tuğulup tursa,
Deydu kim tuprakta kaldı gövdisi.

Çiğnediler elmalarını.
Akarken gözlerinden yaş,
Tepiklediler, dövdüler seni,
Henüz on dörde basmamış kızı!
Ben şehrine,
“Gurbetçi” idim,
Ben ağladım,
İçimde sessiz.
Erkek gözünden yaş akmaz kolay,
Kime söyleyim?!
Kim dinler beni?!
Paylaşamayınca acılarını,
O gece kahrından bin kere öldüm,
Bilmem nice kez kıvrandım durdum.

Şairin Mezar Taşına

- Bir şaire teziye
Mezara dikilen o belge taşı,
Yüce dağların bir parçası bil.
Onda ne yazılmış isim, ne yaşı,
Altında yatıyor yürek diye bil.

Bu vücut toprağa yazılmış mısra,
Onda var sıcaklık, nur ışınları,
Işıklar doğursa ışıklar eğer,
Kim desin toprakta kaldı gövdesi.

Bir Rivayet

Közliri möldürlep,
 ulıı tüvidin umular köklep,
 Y tip k tiptiken yerniň üstide,
 edimki bir ademler
 Yaşaverip esirmu esir,
 Bilmes ikendu  l mni hibir.
 Teňri oylap,  l mni toęurlap,
 Salęinida kalięa deslep,
 T tiv tip uniň temini,
 Cim turęılı unimaptu m rep.
 Bolmięudek bu are dep,
 Ademge salęanmiş ikkinilep,
 arap basa,
 Biri  lse biri haza akudek,
 Biravlar toy tartıp oynavatidek,
 Buni k r p tiniptu k ňli,
 Şundin buyan,
 Kelermiş pelek şundak  rgilep.

Sihirlik Tağlar

Adem atidin avalı tağlar,
 Rohida mucessem sukunat,
 Rohida reňlerniň cilvisi,
 Sihirlik bir hislet, bir subat.
 Uzunluę, keňlikniň erkisi,
  stidin  ekler halkıęan.

Bir Rivayet

Gözleri dolgun,
 Kulağının yanında kamişlar bitip,
 Yayılıp yatıyor yer üzerinde,
 Eski insanlar,
 Yaşaya yaşaya asır be asır.
 Bilmezler imiş ölümü kimse,
 Tanrı düşünüp  l m ,
 İndirirken öküze önce,
 Alıp onun tadını  k z,
 Yerinde durmamış b ğ rt p.
 Bu iş olmadı diye,
 İnsana indirmiş ölümü bu kez.
 Bakmış ki,
 Birisi ölürse birisi yas tutmuş,
 Birileri ise düęün toy etmiş,
 Bunu görüp rahatlamış,
 Ondan beri,
 Felek böyle dönüp dururmuş.

Gizemli Dağlar

Adem Ata'dan önceki dağlar,
 Ruhuna hakim sessizlik:
 Ruhunda renklerin cilvesi,
 Gizemli, ekici bir güzellik.
 Sanki sonsuzluğa uzanmış gibi,
  zerinden masallar gemiş,

Periştirgerge turidu yeğin,
 Muz devri kelse hem, zamandın zaman.
 Nesillerge bir ana pikir,
 Çoqqılırı qar yalatqandek.
 Muz taş yérip turğan çéçiki,
 Emes bir hösın talaşqandek.
 Tağlar tapinida eğımeç yollar
 Qedim қоşақlarğa қalidu оһşар.
 Aқарған saylarda оқыаниñ béşi,
 Güлhanlar öçsimu turuptu yaşар.
 Mumyalar tirkur kebride,
 Üstide sipta yuñ pürkencisi.
 Kön ötükiniñ tumşuқи éğim,
 Firuze közlük çaç teñgisi.
 Kuçura ormını kapkara,
 Müñgüzdek şahliğan esirmu esir,
 Cerenler silciğan mayaklap,
 Cennetul meva bu, yok қасir
 Davanlar üstide nem huş hava,
 Serveñ tağliriniñ sirliқ keç küzi,
 Tal, ömür tégi, zor ki körünmes,
 Kimһaptin reñ talışur yer yüzi.
 Qış sörer қаçанғыçe ақ cuvisini,
 Kakkuk sayriğanda éçilar azğan.
 Aқ azğanniñ çiçekliri ақ,
 Qара azğan güli tohum sériқsıman.
 Tağçılar tayiki - Hizir hasisi,

Meleklerle yaklaşmış başı,
 Zaman zaman gelse de buz çağı.
 Kuşaklara bir ana fikir,
 Zirvesini kar yalamış gibi.
 Buzu taşı yaran çiçeği,
 Kıskanmaz güzellikte kimseyi
 Dağların eteğinde patik yollar,
 Benziyor şiirlere eski mi eski.
 Ağaran çöllere düşen yay başı,
 Alevler sönse de yaşıyor hâlâ,
 Mumyalar canlıdır mezarlarında.
 Üzerinde hâlâ sağlam yün örtüsü.
 Deri çizmesinin ön yanı eğri,
 Firuze gözlü saç örgüsü.
 Kuçura ormanı kapkara,
 Boynuz gibi dallanmış esir be esir,
 Geyikler pislemiş göçerken,
 Cennet mekan bu sanki, yok kasır.
 Yokuşların üstünde nemli hava,
 Serven dağlarının gizemli güzü.
 Söğüt, Ömür dağı yüksek gözükmez,
 Yarışır ipekle renkte yeryüzü.
 Kış taşır ak montını ne zamana dek,
 Keklik öttüğünde açar böğürtlen.
 Beyaz böğrütlenin çiçeği beyaz,
 Siyahının yumurta sarısı gibi.
 Dağcıların dayağı - Hızır asası,

Namsız édirliktin tapıdu kitap.
 Üzüngen arğamça ulınar kayta,
 Kuriğan deryada aqqinidek ab.
 Mingan tağlıriniñ şamili eser,
 Orhun boylirini eslitip pat pat.
 Töge tapanliri möhürleydu yer,
 Loqqısı yétilip turğan cüp kanat,
 Tağlar, hiyallarni noқиğan tağlar,
 Tağlar, meşreplerin kindik anisi.
 Tağlar, palvanlarniñ almas kalkını,
 Tağlar, ikki közniñ qarisi.
 Tağlar, kuyaşni çilliğan tağlar,
 Tağlar, şimal sayan aqqan tağlar,
 Tağlar, hapizlarniñ soqqan yüriki,
 Tağlar, taşlarni kaynatkan tağlar.
 Meğrip upuқи çilan reñgidek,
 Asmada buluttin keştilengen tağ.
 Yene bir körünüş qarniñ köçkini,
 Ayakta köküşreñ uzaqtın uzak.
 Kara döveni basmiğan mügdek,
 Lapçuk oğlanliri tovlaydu kıqas.
 Kedimki yollarda qedimki aydıñ,
 Mey usulçılarnı hurdurmas.
 Ah, tağlar kétiver ékip ve meğrur,
 Muhitqa kuyulup ketersenmu ya,
 Muhitlar tağ bolup tiklinermu ya,
 Bir giyah bolup sende qalayya

Adsız tepelerden buluyor kitap.
 Kopan ipler bağlanır tekrar,
 Kurumuş nelirde akan su gibi.
 Mingan dağlarının eser rüzgârı,
 Orkun boylarını andırıp yai.
 Deve tabanları mühürler yeri
 Hörgücü yeni çift kanat sanki.
 Dağlar hayalleri okşayan dağlar,
 Dağlar, meclislerin göbek anası.
 Dağlar, pehlivanların çelik kalkanı,
 Dağlar, iki gözün bebeği, canı.
 Dağlar, güneşi çağırın dağlar,
 Dağlar, kuzeye uzanan dağlar.
 Dağlar, hafizlerin çarpan yüreği,
 Dağlar, taşları kaynatan dağlar.
 Gökyüzü batının kırmızı rengi,
 Göklerde bulutlarla süslenmiş dağ,
 Bir de gözükür karın göçtüğü.
 Aşağı mavimtırak uzanmış uzak.
 Kara Tepeye gelmemiş uyku,
 Lapçuk oğlanlarının bağırırları,
 Eski yollarda eski aydınlık,
 Rakı coşturmuş dansçıları.
 Ah, dağlar akıp git yolunda mağrur,
 Çevreye koyulup gidersin belki.
 Çevre dağ olup dikilir belki,
 Olakalyım sende bir bitki!